

Benke László

Tamási Lajos költészetéről

Száz éves lenne a költő

1.

Tamási Lajos a zsarnokság ellen a szabadságért 1956-ban fölkelt magyar nép mellett teljes lélekkel elsőként kiállt, nemcsak egy-két maradandó verssel. A *Piros a vér a pesti utcán,* röpcédulákon is terjedt a forradalom napjaiban, olyan megrendítő és lázító erővel, amilyen ereje 1848-ban *A Nemzeti dal*nak lehetett. Tamási nevét a forradalom időszakában sokan megismerték szerte e világon. De egyetlen versből nem ismerheti meg senki igazán e gazdag költészetet.

Kire lövettek összebújva
ti megbukott miniszterek?
Sem az ÁVH, sem a tankok
titeket meg nem mentenek.

A forradalom napjaiban „elhíresült” verset az *Egy körúti sírkeresztre* cíművel együtt 1957-ben betiltották.

Már holtunkban ki győz le minket?
Sír az idő, rajtunk tanul,
őrzi megdermedt könnyeinket,
hallgatva, mocsoktalanul.
Nevünkre most a szégyent hordják,
de tudjuk, boldogtalanul,
bennünk dobogtál, Magyarország.

1989-ben gyúlt egy kis remény, megjelent a *Piros a vér*… De a forradalom leghíresebb versével Tamási egész költészetét nem csak 33 évre temette maga alá a tiltás, az idő, a felejtés.

Most, a költő századik születésnapjára készülődve, amikor e kötetté formálódó válogatott verseket forgatom, újra napnál világosabban ragyog fel előttem, hogy Sztálin halála után Nagy Imre miniszterelnök oldalán milyen felszabadító, ugyanakkor megrendítő élménye lehetett Tamási Lajosnak 33 éves férfikorában a forradalom. Ifjúkorától a szabadság szeretete és a zsarnokság gyűlölete jellemezte; minden érzését, minden gondolatát, egész személyiségét áthatotta „a gyanakvással

önérzetében megsértett nép" sorsa, szomorúsága, szabadságvágya. Az elnyomás következtében keserűségében robbant az ország. Rajk László belügyminiszter kivégzésével, majd 56. október 6-i újratemetésével „testvérgyilkosság sötét árnyéka hull a Duna-partra" – írta Tamási *Három ciprusi görög kivégzésére* című versében.

A forradalom eljövetelét, kirobbanását a *Nyárvégi viharok*ban félve-reménykedve várva-várja, fokról fokra előre jelzi a természeti és társadalmi erők egyre növekvő tombolásának nagy erejű ábrázolásával. Versében az aggodalommal együtt zúg-zeng az öröm, ugyanakkor bénultan csügged, érzékelteti a megdöbbent Magyarország lelkiállapotát.

„Minden kis nevetés megfagy és jókedvű szomorodik,
házacska, hegytető, mező és rengeteg összebújik.

Víg dalok bénultan lógatják ezüst kis bokáikat
vihar jön, távol már ütik a nagyöblű réz-dobokat.
Gyorsul a lélegzet lövedék zápora robban elő,
levelek jajja sír, perdül és csattog a palatető.

Behúzott nyakak és toporgó lábak és lesunyt fülek,
öreg fák gyökerét görcsökbe rántja a vak rémület."

A *Nyárvégi viharok* testvérverse, a *Rapszódia a józanságért,* szintén 1956 nyarán született; „démonoktól fricskázva, meggyötörve" írta a költő. Asztalra könyökölve töpreng „a tettek fia", hallgatja a „Mese-fa" hangjait, csillogó levelek hullását.

„Vadrózsa ligetben gyomokkal fölverve jajdul az út,
lovukat vezetik, sírnak az eltéved királyfiúk.

Szűzleány sikolyát színezüst csokorba összeszedik,
derekát megtörik, vadul és röhögve megfektetik."

Látomások gyötrik a felelősségét átélő költőt: Mi lesz az eljövendő tettek következménye?

„Iszapos folyókba zuhannak káprázó arany hidak,
kantárom elszakadt, hogy tartom tajtékos lovaimat? (…)

Megakadt varázsló, ne ráncold pergament-homlokodat,
szórhatod síron nőtt, átkozott, fonnyadó virágodat:

béka ül, vízipók habzsolva siklik a tündér-tavon,
halottak nem szólnak, feküsznek makacsul, hallgatagon."

Tamási Lajos líráját ugyanúgy átjárta a szerelem, mint a politika. Anyja, apja, felesége, gyerekei iránt érzett szeretetét ugyanolyan megértő gyöngédség, együttérzés jellemzi, amilyen a nép jövőjébe vetett hitét.

„S még most is elfog néha a gyanakvás
a hegyi villák pompáján, kerti-ház
magányos gőgjén, lakásnyi garázs
láttán. Vajon miféle népek lakják?
(…) Mosókonyhák marása ég szívemben,
anyám messze, tud engem idegenben."

(Pesterzsébet)

Költőként ugyanolyan tisztán élt, mint az írószövetség párttitkáraként. Gyűléseken mindig eredeti, természetes, emberi hangon szólította meg hallgatóit: „Elvtársak!" – mondta akkor is, amikor az „elvtársak" kiment a divatból, sokan átnyergelve tagadták álcaként hordott eszméjüket, akár megtagadva anyjukat, apjukat is. Tamási az írókért ugyanolyan becsületesen dolgozott, ahogy a munkásokért. A vezérek által becsapott, megszégyenített nép megrontott hitét, keservesen összegürcölt mégis-reménységét nem tehette már jóvá senki és semmi. A költőt *„az emberség makacs őrzőjének"* nevezte *Oláh János*. Vezetőnk megbecsüléséről, szeretetünk megnyilvánulásairól a csepeli Olvasó Munkás Klubban 20 éven át hétről hétre, egészen haláláig sok-sok felemelő tapasztalatot szereztem klubtársaimmal, művelődő munkásokkal, értelmiségiekkel, vendégül látott írókkal együtt. Általa, általuk és egymás által a magyar nép közös reménysége izzott bennünk sokáig, 1983-ig, haláláig. Izzott volna még tovább, ahogy a jobb, szabadabb, boldogabb jövő embersége folyamatosan izzik Tamási Lajos költészetében, most és mindörökké. Egész életműve, emberszeretete a keserves fáklya lobogó-hamvadó lángjában, reménységében, gyászában gyökerezik. A forradalomban „elhíresült", „bűnös" versei miatt Tamásit valahogyan életben hagyták. Megölhették volna a gyakorlott gyilkosok, kisebb „bűnökért" is meggyilkoltak sok-sok embert. A hidegen édes bosszút a ruszki tankok védelmében történelmünk igazi bűnösei gátlástalanul gyakorolták. Tamási a megtorlás éveiben is vállalta sorsát, hű maradt magához, ifjúsága eszméletéhez, vállalt hitéhez, a forradalomhoz. Azt szokta mondani: mindenütt lehet tisztességesnek lenni. Ez a „lehet" azt jelentette: „kell"!

„Láttunk már mocskot palotában
sugárzó fényt földes szobában
nagyságot sárbavájt veremben
törpét hatalmas díszteremben

nagy tereken csikorgó láncot,
börtönök mélyén szabadságot,
bukást is boldog szárnyalásban
s győzelmet mondhatatlan gyászban.

(Láttunk már, 1963)

Verseit olvasva nem csak tanúi, hanem részesei lehetünk költői életműve születésének, kimunkálásának. S megértjük, hogy a reménység forrása mindig a tisztességes, szabad ember, aki megalkotja önmagát; az emberi mű, a belőle sugárzó költői jellem és szellem, amely nagy elődök példái nyomán testet ölt és hatni képes. Aki ismerte és ismeri Tamási költészetét, az meglátható benne Petőfi, Kassák Lajos, József Attila szellemi örökségének folytatóját, az szerette, szereti és tiszteli őt. Próbáltuk követni a tetőtől talpig becsületes, gondolkodó férfit, a szigorú, türelmes és barátságos ember különleges tulajdonságait, egyenes jellemét, jóságát. Nem méricskélem egymáshoz a költőket, eltérő nagyságuknál számomra a lélek közössége fontosabb. S nem ítélem el Tamási Lajost azért, mert nem halt meg a hazáért, mint Petőfi, nem zárták börtönbe, mint annyi más írót; a bitorlóknak a kegyetlenség és a kegyelem is szabadságában állt! A forradalmár költői sorsa halálig tartó hűség maradt, élete nem szerep, hanem vállalt sors, az „áldozati bárány sorsa" (G. Komoróczy Emőke). Költészete második szakaszában írásait és emberi tartását *csöndes szembeszegülés* jellemzi, írta tanulmányában G. Komoróczy Emőke. Mint költőt nem tudták elhallgattatni, de hírnevének szabad terjedését 1956 után – 66 éve! – gátolták és akarva-akaratlan gátolják ma is. Így maradt hű magához életében, s újabb 33 éve holtában is.

Vígságnak szomorú vagy,
békének háború vagy,
a tisztes nyugalomnak
gyanús vagy, de gyanús vagy.

Barátaidnak szétszórt
csapatja csupa vérfolt,
de megriadnak látva
rajtad a szelíd tébolyt.

Így jellemezte egykor önmagát.

Haláláig megfigyelték, követték minden lépését. (Leányával, Tamási Júliával a minap telefonon beszélgetve soroltuk némely látogatóinak, vagyis besúgóinak nevét…)

„Egy golyót én is érdemelnék" – mondta nehéz szomorúságában, de akkor már nem írt. Nagy poémája, az *Északi föld* is elkészült. *„Legyőzte*

a halált" – idézhetem *Fekete Gyulá*t. A halál legyőzésére Délről Északra tartó ember drámai sorstörténete 342 sor. Ki emlegeti e rendkívül erős sodrású, képekben és gondolatokban gazdag, jelentős lírai alkotást, amely a valóságban elvesző remény helyett a költészet újra megtalált reményét kínálja azoknak, akik még hinni akarnak és mernek a cselekvő emberek boldogabb, békésebb jövőjében. A költő igazsága az olvasó számára különleges gyönyörűség; fölemel bennünket megunt világunk fölé. Újra hisszük, hogy küzdelmünk nem hiábavaló. Látom Tamásit hatvanadik születésnapján is hulló fehér hajával Petőfi szobra előtt *„a zuhogó esőben"*. – Ugyanaz a lélek! – S a költővel én is látni és hallani vélem, hogy a *„fegyvergyári próbalövések jóslásainak ütemére" hogyan készül bennünk „ratatata... a magyar vers"*. Mint *„aki csatából menekül, s már elérte a kukoricást; s csak nem szűnnek a dobajok mögötte."*

Álmok nélkül hogyan éljünk? S miben hittünk mikor éltünk? A végtelen szerelemben?

„Mert az úton a lomb közt
éppen szíveddel szemközt
a jázminbokor fényben
gyönyörű asszony jött".

(Mert az úton)

Eszméletre, jövendőre a hetvenes-nyolcvanas években – végleges elnémulása előtt – már inkább csak önmagát biztatja: *„Úgy van jól, ahogy van, / nem is lehetne jobban, / eldermedsz, hamuvá égsz / fekete csillagodban."* De majd

„Lávából, hamuból is,
akárha föld alól is,
bevégzed s újrakezded
sehol meg mindenhol is."

2.

A magyar irodalom a nemzet lelkiismerete, emlékezete és várakozása volt mindenkor. Petőfi Sándor költészetében ugyanúgy, ahogy Tamási Lajos költészetében szabadságára emlékszik, várakozik és cselekszik a lelkiismeretes, sorsát vállaló, sorsáért felelős magyar nemzet. Költészetünk egy-egy tiszta csúcsa a magyar nép egy-egy tiszta álma, közös reménye, vágyakozása. A magyar költészet fényében a nemzet nagynak, tisztának, szabadnak akarta és akarja látni önmagát. A pesti utcákon tüntetők, a vérző diákok és munkások legigazabb álmunkat álmodták 1956-ban: függetlenségünket, szuverenitásunkat, emberi méltóságunkat, s századszor

is: szabadságunkat. A történelem nagy pillanata az, amikor a nép megelőzi vezetőit, megelőzi költőit is. Ledobja sorsa terheit, megmutatja igazi erejét, világraszóló győzelemre tör. Szabad és boldog akar lenni, előbb csak érzi, de már tudja is, hogy e küzdelemben még a vereség is magasztos.

Így történt népünkkel 1956-ban. Ahogy 1848–49-ben.

Elfogadtuk, hogy lehet álmok nélkül élni. De úgy nem jó. Nem is érdemes.

1956-ban a nép után a költők ébredtek legkorábban, s költeményekben próbáltuk őrizni a vereséget szenvedettek becsületét. Hervadhatatlan virágok csokra a magyar költészet, benne Petőfi Sándoré, Tamási Lajosé s többeké. Történelmünk legszentebb pillanatai valóban a nemzet „közös ihletéből" (*József Attila*) és közös vállalkozásából (*Németh László*) fakadtak. Minden nagy költészet győzelem a halálon. Győzelmünk akkor lehet termékenyebb, ha költészetünk, Tamási Lajos költészete is, termékeny talajra hull. Ahogy távolodunk az időben a hajdani eseményektől, olvasással, igazságra érlelődésünkkel mi magunk és utódaink egyre mélyebben megismerjük történelmünket, úgy válik egyre világosabbá: Tamási Lajos is a „nép nevében" emelte fel szavát, nemcsak október 23-án, hanem a leverettetést követő évtizedekben is.

3.

Egyik legjobb barátját, Erdei Sándort, a Magyar Írók Szövetségének főtitkárát (1954–56), aki hiteles emberként–íróként állt felelős posztján, többször emlegette előttem Tamási. 1982 őszén Lajossal és Molnár Zoltánnal látogattam meg Erdei Sándort, Kálló esperes utcai házában. Az Olvasó Munkás Klub tagjaival és íróbarátainkkal Tamási hatvanadik születésnapjára készültünk, Erdei Sándort személyesen is ismerni akartam, hogy régi barátját felköszöntő, kettejük írószövetségi tevékenységét felidéző írást kérjek tőle a tervezett könyvbe. Hallottam, hogy súlyos beteg, hogy nagyon rossz állapotban van. Az első találkozás megrendített. Ahogy megláttam az „ágyhoz kötözött embert", a döbbenettől *megállt az eszem.* Megbénult, meggyötört, csupa csont férfi feküdt az ágyában, amikor beléptünk. Dermedten álltunk és néztük, hogyan segíti felülni a felesége, s hogyan csatolja férje köré az ágyra szerelt, béna testet tartó fakalodát. Egyedül szinte moccanni sem tudott. Néhány perc múlva meggyőződhettem róla, hogy az elmeállapota teljesen ép. Akadozva ugyan, de tud beszélni, ki tudja fejezni gondolatait, érzéseit. Riadtan érintettem meg töredezett mozdulatokkal felém nyújtott kezét. Azóta így látom magam előtt. De inkább Lajos költeményében szeretem látni. Erdei Sándor gyötrelmes arca valóban „kivésett Magyarország-térkép", el-

titkolhatatlan szenvedés barázdálta. Mint a Kárpátokat. Az itt élő népek homlokát. Nem sokkal később, már holta után, amikor a felesége elküldte nekem Erdei Sándor *Gondolkodni jó* című könyvét, hátrahagyott műveiből egy mélyen hiteles, gondolkodó ember Magyarországért tevékeny életével ismerkedtem meg. Rajta keresztül pedig a felemelkedésért küzdő magyar nép vágyai és közösségi reményei bontakoztak ki előttem. Apám egyidős volt vele, neki is csak egy élete, egy hite volt. Nem lehet elfogadni, hogy az ő reménységük ott ért véget, ahol igazán elkezdődhetett volna, hogy bennünk és utódainkban folytatódhasson. Erdei Sándor barátom barátja volt, s ez egyik legnagyobb eseménye az életemnek. Meg kellett ismerkednünk azért is, hogy egyre mélyebben megértsem Tamási páratlanul szép versét, benne az „álmok katonáit", a „sovány gyalogos kapitányokat", apáink, bátyáink történelmét, boldog-boldogtalan hitüket, harcaikat. Iszonyú megcsúfoltatásuk a mi megcsúfoltatásunk. Makótól Jeruzsálemig, a dunántúli Újvárfalvától, Nagykónyitól Pesterzsébetig, Budapestig és tovább. *„Befelé nézünk: mi maradt, / szívünk megőrzött parazsából / hogyan csiholunk még nyarat / ha majd november is leszáll? / Csak / ne fájj, / de kelj föl és járj. / Arcod kivésett Magyarország- / térkép / e néma s irgalom / nélküli csöndben, egy belülről / visszhangzó Siratófalon, / hol értünk is sírnak egy könnyet / Jeruzsálem leányai".*

Szép, napfényes időben, rendszerint tulipánnyíláskor vitték ki Sándort a házuk kertjébe, ritkán látott virágaihoz. Gondolkodott. Nézte az ég villogó madarait, a kelyhüket bontogató tulipánokat, s Makóra gondolt, szülőföldjére. Képzelete elkószált a hagymaföldön, mustrálgatta a termést, melyért annyit hajladozott valaha, szüleivel és testvérével. A történelem egymásba rohanó, kit fölemelő, kit lesújtó dátumaira gondolt. Egyszer nekem is megemlegette, hogy életében hányszor fogta el görcsös fulladás. Először 1944-ben, Szálasi hatalomra kerülésekor. A parasztpárt harcosaként is micsoda tébolyító világot kellett túlélnie, akkor is novemberben. Szálasi november 4-én tette le a nemzetvezetői esküt. Ez juthatott eszébe tulipánjai felett gondolkodva? Vagy az újabb november 4? Akkor orosz „lánctalpakon jött a halál értetek" *(Benjámin László).* A kaloda foglyaként arra is gondolhatott az írók főtitkára, hogy milyen hirtelen lett belőle munkanélküli! A forradalom vérbe fojtása után senki nem merte befogadni a munkakeresőt. Egy budai tsz-elnök mégis befogadta, s a bűnös rendes tsz-tagként kapálhatott. Két évig. Láttam róla abból az időből egy meghökkentő fényképet. Csontkemény, meggyötört parasztarc néz rám a fényképről, micisapka alól, nyugodt tekintettel, tisztán, szelíden. Haragnak nyoma sincs az arcon. Nagy Imrét és társait akkoriban végezték ki.

„Te nem vagy rest barát – írta Tamásinak Erdei Sándor 1982-ben, látogatásunk után, *Évfordulóra* című köszöntőjében – *amikor kell, egy kis*

pezsdítő eszmecserére mindig eljössz hozzám, aki évek óta nemhogy a szobámat, de az ágyamat se bírom elhagyni a magam erejéből. A baráti társalgás feledteti a nyomorúságot, s nagy barangolásokra, olykor-olykor még szárnyalásra is készteti a gondolatokat. Pedig ugye nem szoktuk kerülni a nehezebb gondokat, se a maiakat, se múltbelieket".

A tulipánok már egészen kinyíltak, amikor utoljára láttam Erdei Sándort.

Július 10-én megcsörrent a telefonom.

– A férjem… – mondta Ginda – Erdei Sándorné. – Meghalt.

A csodálatos, törékeny, emberfeletti szenvedésekre erős asszony (mint a másik asszony, Magda, Tamási Lajosné, a költő egyedüli támasza, aki eltartotta őt, aki mellett a kiközösített költő nem dolgozott, kereső munkája nem volt, „csak" verseket írt, amíg írni tudott.) *„Bizony, Sándor, asszonyainknak / nem ezt ígértük / nem ilyen ropogását sok buta kínnak"* – írta az *ágyhoz kötözöttnek.* Erdei Sándor látta, olvasta és hallotta is a verset. Sokszor meghallgatta. Együtt hallgatták a *„szelíd sírásokat*". Ginda bevitte férje magányos szobájába a magnót, s hallgatták Lajos férfias hangján a megosztott fájdalmak magyar versét. *„Hogy ne fájj, hogy kelj fel és járj! Tartsd magad, Sándor, tartsd magad!".*

Erdei Sándor 1984. július 9-én elhagyta kalodáját.

– Szeretném – mondta Ginda –, ha Lajos verse elhangozna a temetésen. S ha maga mondaná el. Nem kell rögtön válaszolni.

Megdöbbentem. De hát én…? Hogyan…? És Lajos… hogyan? Ő nem állhat oda sírhoz, vagy a ravatalhoz. Nem bírná ki. S ha Ginda méltónak tart rá…?

– Rögtön telefonálok Lajosnak – feleltem. – Visszahívom.

Furcsa érzés vett erőt rajtam. Zavarban voltam és örültem. Igen, örültem. De mit szól Lajos? Méltónak tart e különleges barátságra?

Telefonáltam Tamásinak, elmondtam mire kér Ginda. – Én nem tudnám elmondani, ezt nektek kell eldönteni. De jónak tartom a gondolatot – mondta röviden.

*

Izgatottan készültem a temetésre. Tanulgattam a verset, megpróbáltam utánozni az utánozhatatlant. Lajos hangja csengett a fülemben. A *Születésnapomra* könyv bemutatóján, valahol a Szabadság-hegyen ő maga mondta el a mélyről jövő, felkavaró, szárnyaló-könyörgő költeményt: *Levél Erdei Sándornak*.

Előre elképzeltem, mennyien leszünk a temetőben! Eljönnek az írók és a költők, leróják kegyeletüket az előtt, aki a nemzet sorsfordító napjaiban legjobb meggyőződéssel, mindenkor tiszta emberként töltötte

be választott tisztségét a korabeli írószövetség élén. Talán az óvatosabbak is megengednek maguknak egy emberi főhajtást… Ők is köszönettel tartoznak Erdei Sándornak és a hozzá foghatóknak. Komolyan csak így, a sírtól elindulva gondolhatunk közmegegyezésre.

Kevesen voltunk. Két kezemen meg tudtam volna számolni az írókat. Lajos ott állt mögöttem, ott volt Lezsák Sándor, Csoóri Sándor, Fekete Gyula, Molnár Zoltán, Varga Domokos. Csaknem valamennyien befértünk a ravatalozóba.

Fekete Gyula így búcsúzott Erdei Sándortól: *„Mindnyájan érezzük, barátaim, éreznünk kell: gyönyörű szép lehetőségeket temetünk. Valamikori nem hazug álmokat, sugárzó reményeket, beváltásra érett, de soha igazán be nem váltott ígéreteket zárt magába végleg ez a koporsó."*

Fiatalokból álló kórus énekelte az *Uram, a könyörületes* kezdetű gregoriánt, azután én álltam oda a koporsóban fekvő lábához, s elmondtam búcsúzóul Tamási Lajos versét: *Levél Erdei Sándornak.*

A népek felemelkedéséért – a szabadságért, az egyenlőségért, a testvériségért – Európáért, a magyar Hazáért, a Világosságért, a demokráciáért becsületesen küzdő álmok katonái lettek az első áldozatai a sztálinizmusnak. Azok, akik az államszocializmus totális terrorjával időben szembefordultak (mint például Kassák) menteni próbálták magát a népet és az álmot, a szocializmust, az emberséget, a békét, egyáltalán az emberiség reménységét, amelynek legkíméletlenebb – a nagytőke urainál is hatékonyabb – ellenségei a minden hatalmat kezükben tartó katonai, politikai hierarchia csúcsain állók millió és millió megfélemlített szolgáikkal élet-halál urai voltak.

Tamási Lajos, a *„napszámos fia"* tudta, *„honnan indult és hová ért"*. *„Harcolt – mondják – a hazáért. / Bánatáért / futott fegyverek között"* – Jobban tette volna ha nem harcol? Akkor talán nem lett volna olyan fonnyadt, *„éhes színű"*, amilyennek Július Caesar látta Cassiust. Hogy is vannak azok a híres shakespeare-i sorok? *„Tedd, hogy kövér nép foglaljon körül, / És síkfejű s kik éjjel alszanak. / E Cassius ott sovány, éhes színű; / Sokat tűnődik s ily ember veszélyes."*

A jó költők mindig sokat tűnődnek. Tamási nem azért szerette idézni Julius Cézárt, mert a diktátor személye tetszett neki; ellenkezőleg! Neki Cassius tetszett, Kassákot is Cassiusnak látta, történetesen *Kassák temetése* című versében, melyben persze önmagát (is) láttatta.

Miért ilyen élesen sovány?
Miért ilyen fehér-halovány?
Miért süt mindig a veszélynek
sugara homlokán
mint bélyeg

gyötrő és háborús?
Mért nem kövérebb?
Hát ez az,
mért nem kövérebb Cassius?"

A cézár-diktátor holtában sem nyugodhat, noha éppen temetik az 1967 júliusában meghalt császár-ölő Kassák-Cassiust. A Kassákra emlékeztető *„sovány, éhes-színű"*, *„fehér-halovány"* Tamási is ott áll Kassák temetésén, sőt *„a tompa gyászdoboknak"* diadalában sem nyugodhat a császár, *„hiába sorakoznak mögötte / látható és láthatatlan hóhérlegények (akiken kidagad a hús")* Fürkésző szemek kereszttűzében épp most fogan meg benne a vers, hiszen látja, mennyire tartanak a *„holtan is gyanús"* költőtől.

Tamási remek, jó tartású, jó vágású, férfias férfi volt. De igazán a jellem számít, a belső tartás, az a sugárzás, amelynek melegénél nagyon szerettem a közelében lenni. Lényének lényegét milyen pontosan fejezte ki *Fohász* című versében!

Ha már nem állok meg / önmagam előtt / uram, szépen mennem /nekem adj erőt. / Szólíts indulásra / holnap, hogyha kell, / csak segíts, hogy könnyen / szabaduljak el. / Parancsodat értem, / hogyha kiadod / ne alázzon meg majd / sötét angyalod. / Hadd maradjon arcom / holtig, aki volt, / elmémben e zengést / agyon ne csúfold. / Hiszen csak te látod / bennem az időt, / mikor lekaszálod / az őszi mezőt.

Ez már Tamási Lajos *Pacsirtaszóra* vágyakozásának időszaka, a mindenkinek mindvégig reménykedve kívánt idő. Száz év távolából köszön vissza Petőfinek, aki végső óráiban Mezőberényből éppen meghalni igyekszik a szabadságért, át a mezőn, Bem csapata után; kicsit megáll, elbűvöli az égi hang: *„Pacsirtaszót hallok megint! / Egészen elfeledtem már. / Dalolj, tavasznak hírmondója te, / Dalolj te kedves kis madár… Eszembe hozzák a dalok, / Hogy nemcsak gyilkos eszköz, katona, / Egyszersmind költő is vagyok."*

Tamási pacsirtaszóra vágyakozása – oly sok harcra hívó trombitaszó után Nagy László *Himnusz minden időben* című költeményére is felel. Emlékszünk veszedelemben forgó életünkre (folyton veszedelemben forog), ma is halljuk a magyar költészet egyik legszebb szerelmes himnuszának muzsikáját: *„Jog hogyha van: az én jogom, / Enyém itt minden hatalom, / **Fölveszem kardom, sisakom!** / Gyönyörűm, te segíts engem!"* Tamási is elismeréssel bólint Nagy Lászlóra, de az egyre erőszakosabb nagyhatalmak harcaiból és saját életútjából levont emberi magatartás és költői következtetés súlyosabb: *"– Nem akarok meghalni mégsem / dadogja – tegnap Ciprusért, / holnap meg nyugat-Berlinért / ordító diktátorokért / a bűzlő olajkutakért, / hadd futok végre magamért / az én sóvárgó szavamért /…/ álombeli csillagomért. // Mért vigyem én / a hidrogén / bombát a vállamon, miért? /…/ Én már tovább nem adom / az isten bűnét: / **pajzsom remegve nem fogom / fegyveres arcom elhagyom** / átsüt a szívem mellemen / az én haldokló csillagom."*

Nem kell mondani sem, hogy a létében fenyegetett emberiség békés csillaga azóta is olyan mély gyászban van, hogy „Holnap / elindul sírni a szabadság”, mert a reménységhez ragaszkodó világköltészet is térdre kényszerítve haldokol.

4.

„El ne felejtse, aki él,
mert úgy született a szabadság,
hogy hullt a könny és hullt a vér.”

S gondoljunk a hátrahagyott versekre, a *Holnap* üzenetére is:

„Holnap kigyúlnak majd a gyertyák
s nem hallik semmiféle nesz,
elindul sírni a szabadság,
holnap halottak napja lesz.”

Ki kellene fejeznem végül azt is, amit nem tudok teljesen jól kifejezni. Azt, hogy eleitől fogva hűséges maradtam hozzá, barátságunkhoz. Ahhoz a költőhöz és emberhez, Tamási Lajoshoz, aki suhanc koromban elindított költői pályámon, megmutatta a létezés nehezebb, de szebb, emberhez méltóbb útját. Tiszteltem, becsültem, szerettem ezt az embert, ezt a költőt. Halála után nem akartam elhinni Magdának, Tamási feleségének, hogy Lajos nem hagyott maga után kiadatlan verseket. És harminc év után itt vannak válogatott versei, hagyatéka e kötetben: verstöredékei, gyerekversei, barátok, pályatársak vallomásai, felszólalásai a költő mellett. Itt van, elküldte lányaival, Tamási Anna és Júlia által sorsom legnagyobb ajándékát. Lehet, hogy nem is tudom kellőképpen felmérni és megbecsülni annak a jelentőségét, hogy én állíthattam össze, szerkeszthettem ezt a könyvet. – De ne csak ritka, különleges születésnapon ünnepeljük – olvassuk gondolkodva! – költőinket. Ezeket az írásokat bármikor jó olvasni.

Szabadság, hadd nézzünk szemedbe!
Hét Krajcár Kiadó, 2022